

บทที่ 4 อริสโตเติล (Aristotle)

1. ความนำ

1.1 อริสโตเติลเกิดเมื่อปี 384 ก่อนคริสตกาลที่เมืองสตาگیرัส (Stagirus) ทางชายฝั่งของมาเซโดเนีย (Macedonia) บิดาของเขาเป็นแพทย์ประจำราชสำนักมาเซโดเนียเมื่ออริสโตเติลอายุได้ 18 ปีได้เดินทางมาศึกษาที่สำนักอเคีเดมีของเพลโตที่กรุงเอเธนส์ เขาเป็นศิษย์ของเพลโตอยู่นานถึง 20 ปี เมื่อเพลโตสิ้นชีวิตอริสโตเติลได้ย้ายไปศึกษาเพิ่มเติมกับศิษย์เก่าของอเคีเดมีที่เมืองแอสซุส (Assus) และได้ศึกษาวิชาชีววิทยาทางทะเลที่เมืองเรสบอส (Resbos)

1.2 ภายหลังจากเสร็จสิ้นการศึกษา อริสโตเติลได้ทำงานเป็นที่ปรึกษาอย่างไม่เป็นทางการของเฮอร์เมียส (Hermias) ผู้ครองนครอาตาร์เนอซ (Atarneus) และได้แต่งงานกับหลานสาวของเฮอร์เมียสด้วย หลังจากทำหน้าที่ที่ปรึกษาอยู่ 2-3 ปี อริสโตเติลก็ถูกพระเจ้าฟิลลิปแห่งมาเซโดเนียเรียกตัวให้ไปเป็นครูให้การศึกษแก่เจ้าชายอเล็กซานเดอร์ จนกระทั่งพระเจ้าฟิลลิปถูกลอบปลงพระชนม์ในปี 336 ก่อนคริสตกาลและเจ้าชายอเล็กซานเดอร์ได้ขึ้นครองบัลลังก์แทนอริสโตเติลจึงได้หวนกลับมากรุงเอเธนส์อีกครั้ง

1.3 ณ กรุงเอเธนส์ซึ่งเวลานั้นได้กลายเป็นรัฐในความยึดครองของอาณาจักรมาเซโดเนียแล้วอริสโตเติลได้เปิดสำนักศึกษาของตนเองชื่อลีเซียม (Lyceum) สำนักของเขาเฟื่องฟูและเป็นที่นิยมมาก แม้ว่าชาวเอเธนส์จะไม่ค่อยพอใจและระแวงในตัวของอริสโตเติลในฐานะที่เคยมีความสัมพันธ์กับพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ผู้ยึดครองรัฐเอเธนส์ ปี 323 ก่อนคริสตกาลพระเจ้าอเล็กซานเดอร์สิ้นพระชนม์ เกิดจลาจลในเมืองเอเธนส์ อริสโตเติลจำต้องลี้ภัยไปยังเมืองชาลซิส (Chalcis) และถึงแก่กรรมที่นั่นในปี 322 ก่อนคริสตกาล

1.4 ผลงานของอริสโตเติลส่วนใหญ่ได้รับการรวมเล่มหรือจัดพิมพ์ด้วยตัวเขาเองวรรณกรรมของเขาเป็นเพียงข้อเขียนที่ใช้สำหรับการสอนที่สำนักศึกษาของเขา แม้ว่าบางเรื่องอาจจะเขียนขึ้นก่อนที่เขาจะเปิดลีเซียม หนังสือและผลงานของอริสโตเติลได้รับการจัดพิมพ์ขึ้นภายหลังจากที่เขาสิ้นชีวิตไปแล้วประมาณ 400 ปีที่สำคัญมี รัฐธรรมนูญของกรุงเอเธนส์ (The Constitution of Athens), และ การเมือง (Politics)

1.5 อริสโตเติลได้ชื่อว่าเป็นนักรัฐศาสตร์คนแรก โดยที่เขาใช้และสนับสนุนวิธีการศึกษาแบบศาสตร์คือการตรวจสอบ (investigation) และการสังเกตการณ์ (observation) เมื่อจะศึกษาสิ่งใดก่อนอื่นจำเป็นต้องย้อนไปตรวจสอบความเป็นมาของสิ่งนั้นเสียก่อน¹ หนังสือ รัฐธรรมนูญของกรุงเอเธนส์ ของเขา “ถือเป็นรากฐานหลายอย่างในวงการรัฐศาสตร์ รวมทั้งการศึกษาที่เรียกกันว่า “รัฐศาสตร์เปรียบเทียบ” (Comparative Politics)”² แต่ในบทนี้ จะเสนอทรรศนะและทฤษฎีทางการเมืองของอริสโตเติลเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับธรรมชาติของคนและรัฐ ตลอดจนรูปแบบการปกครองระบอบต่าง ๆ เท่านั้น

2. ธรรมชาติของคนและรัฐ

2.1 อริสโตเติลถือว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่มีธรรมชาติอยู่ในเมืองหรือรัฐ เพราะมนุษย์มีสัญชาตญาณที่จะแสวงหาอำนาจและสิ่งที่จะสนองความปรารถนาของเขา สิ่งเหล่านี้ไม่อาจจะหาได้ในที่อื่นนอกจากภายในรัฐ ดังนั้นรัฐจึงเป็นสถาบันที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและเป็นสิ่งจำเป็น คนจะสามารถค้นพบจุดหมายปลายทางแห่งชีวิตที่แท้จริงได้ภายในรัฐเท่านั้น คนจะขาดรัฐไม่ได้ แม้จะอยู่ในรัฐที่ปกครองด้วยทรราชก็ยังดีกว่าอยู่ภายนอก หากปราศจากรัฐมนุษย์ก็ไม่ต่างอะไรกับสัตว์ป่า อริสโตเติลมีความเห็นว่า “สิ่งที่สร้างมนุษย์ให้เป็นสัตว์โลกที่มีเหตุผล แตกต่างจากสัตว์เดรัจฉานอื่น ๆ คือความสามารถในการพูดและการสมาคมกับคนอื่น ๆ ดังนั้นชีวิตภายในรัฐเท่านั้นที่สร้างให้มนุษย์มีฐานะสูงกว่าสัตว์ป่า และมีความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง”³

2.2 รัฐเกิดขึ้นจากความพยายามของคนที่จะแสวงหาสิ่งสนองความปรารถนาของเขาในทุก ๆ ด้านรวมทั้งทางด้านศีลธรรม รัฐเป็นสิ่งแสดงให้เห็นถึงการที่มนุษย์ในฐานะสัตว์สังคมได้บรรลุถึงอารยธรรมขั้นสูงสุด หลังจากใช้เวลาในการวิวัฒนาการจากระบบครอบครัวขึ้นมาตามลำดับเป็นเวลาช้านาน อริสโตเติลมีทรรศนะว่า

วัตถุประสงค์ของเมืองมิได้เป็นไปเพียงเพื่อให้มีการดำรงชีวิตอยู่ได้เท่านั้น หากให้ชีวิตดำรงได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ เมืองมิได้เพียงแต่ให้มีสถานที่อันพลเมืองจะได้พบปะกันเพื่อซื้อขายและเพื่อป้องกันโจรกรรม อริสโตเติลถือว่า ถ้าการอยู่ร่วมกัน มีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้แล้วไซ้ ทาสและสัตว์ปาก็ตั้งเมืองขึ้นได้ ที่พวกนี้ตั้งเมืองขึ้นไม่ได้ ก็เพราะไม่อาจหาความสุขร่วมกันได้ คือไม่รู้จักรับและให้ หรือไม่รู้จักเลือกอย่างอิสระนั่นเอง เมื่อเมืองพัฒนาเต็มที่แล้ว “ย่อมเป็นไปเพียงเพื่อการกระทำในสิ่งที่เป็นอารยะเท่านั้น กล่าวคือ มิได้เป็นไปเพียงเพื่อมนุษย์จะได้แสวงหามิตรภาพ

¹ Harmon, *Political Thought*, 55.

² บรรพต วีระสัย, และสุขุม นวลสกุล, *รัฐศาสตร์ทั่วไป*, 1-2.

³ Wanlass, *Gettell's History of Political Thought*, 63-4.

ได้เท่านั้น”⁴

2.3 รัฐจึงเปรียบเสมือนแหล่งฟ้านักตามธรรมชาติซึ่งคนมุ่งหวังที่จะพบกับชีวิตที่สมบูรณ์ คนกับรัฐเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออกเพราะต่างก็มีจุดหมายปลายทางเดียวกัน อริสโตเติลเขียนไว้ว่า “ชีวิตที่ดีคือจุดหมายปลายทางสูงสุดทั้งของประชาคมทั้งหมด และของแต่ละคนเป็นส่วนบุคคล”⁵ “กล่าวคือ ทั้งรัฐและราษฎรต้องมีวิถีชีวิตเป็นไปเพื่อความสูงส่งทางจริยธรรม แต่ละคนมีวิถีชีวิตที่ดี ชีวิตที่ดีของแต่ละคน ย่อมก่อให้เกิดชุมชนมีชีวิตที่ดี”⁶

2.4 อริสโตเติลมองเห็นความแตกต่างของคนในด้านสติปัญญาและร่างกาย ความแตกต่างนี้นำไปสู่ความแตกต่างทางด้านฐานะทางสังคม เขาเชื่อว่าธรรมชาติกำหนดให้คนบางคนเกิดมาเพื่อจะเป็นนายและบางคนเพื่อจะเป็นทาส สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่ความอยุติธรรมเมื่อคำนึงว่าคนเราแตกต่างกันในด้านปัญญา คนที่ด้อยปัญญารู้จักแต่การใช้แรงงานจะได้รับประโยชน์จากการเป็นทาสคือ ได้อาศัยสติปัญญาของผู้เป็นนายเป็นประทีปนำทางชีวิต อย่างไรก็ตามหากว่าความเป็นทาสมิได้เกิดจากความด้อยกว่าทางสติปัญญา แต่เกิดจากการอื่น เช่น แพ้สงคราม ทาสชนิดนี้ไม่ใช่ผลแห่งความยุติธรรม

2.5 พลเมืองตามทฤษฎีของอริสโตเติลคือบุคคลผู้ทรงสิทธิแห่งการมีส่วนร่วมในการปกครองของรัฐที่เขาอาศัยอยู่ การมีส่วนร่วมนี้อาจจะเป็นในรูปของการเป็นสมาชิกในองค์กรของรัฐหรือมีส่วนร่วมในการกิจการเมืองอื่น ๆ คุณสมบัติของพลเมืองคือความสามารถที่จะปกครองและถูกปกครอง สำหรับผู้ใช้เฉพาะแรงงานและอาศัยสติปัญญาของผู้อื่นในการดำรงชีวิตอยู่ อันได้แก่พวกทาสไม่ควรจะได้รับการยอมรับถือว่าเป็นพลเมือง รัฐบาลคือสถาบันที่ประกอบด้วยพลเมืองจำนวนหนึ่งซึ่งได้รับการมอบหมายอำนาจให้จัดระเบียบบริหารรัฐกิจและอำนาจสูงกว่าพลเมืองอื่น

2.6 กฎหมายเป็นสิ่งจำเป็น เป็นสถาบันที่จะขาดเสียไม่ได้ในการรวมกันอยู่เป็นรัฐ เพราะกฎหมายเป็นสิ่งซึ่งบันดาลให้ความยุติธรรมบังเกิดขึ้นในรัฐ และสร้างสรรค์สันติสุขให้กับชนในรัฐ อริสโตเติลกล่าวว่า “คนเมื่อบรรลุถึงความสมบูรณ์ เป็นเลิศที่สุดในบรรดาสัตว์ทั้งหลาย แต่หากเขาถูกแยกออกจากกฎหมายและความยุติธรรม เขาจะกลายเป็นสัตว์ที่เลวที่สุดในบรรดามี”⁷ ตามทฤษฎีของปราชญ์ผู้นี้กฎหมายเป็นสถาบันที่จะพันนาการคนในสังคมไว้ แม้ว่าเมื่อพิจารณา ดูให้ลึกซึ้งแล้วจะเห็นว่า ประชาชนในรัฐผูกพันกันไว้ด้วยความสำนึกในหน้าที่ของตนต่อประชาคม และต่อเพื่อนร่วมสังคมมากกว่าตัวบทกฎหมาย

2.7 ผู้ที่เป็นคนดี (Good man) ไม่จำเป็นต้องเป็นพลเมืองดี (Good citizen) ด้วย อริสโตเติล

⁴ ส. ศิวรักษ์, *นักปรัชญาการเมืองฝรั่ง*, 43-4.

⁵ Aristotle, “Politics,” In Curtis, (ed.), *The Great Political Theory*, 31.

⁶ ส. ศิวรักษ์, *นักปรัชญาการเมืองฝรั่ง*, 46.

⁷ Aristotle, “Politics,” In Curtis, (ed.), *The Great Political Theory*, 61.

มีทรรศนะว่าพลเมืองดีกับคนดีนั้นแตกต่างกัน การเป็นพลเมืองดีขึ้นอยู่กับสัมมาแห่งกฎหมายหรือรัฐธรรมนูญแห่งรัฐที่ตนสังกัดอยู่ในรัฐนั้นความแตกต่างระหว่างคนจำเป็นต้องมีเพื่อความ เป็นรัฐที่ดี ผู้ปกครอง, ผู้ถูกปกครอง และทาสต่างก็มีพันธะหน้าที่ต่อรัฐผิดแผกกัน หากบุคคลใด ประพฤติปฏิบัติตนสอดคล้องกับบทบัญญัติแห่งรัฐในส่วนที่ตนเกี่ยวข้องหรือที่เกี่ยวกับตนได้อย่าง ดีเลิศ บุคคลนั้นได้ชื่อว่าเป็นพลเมืองดี แต่การเป็นคนดีนั้น ไม่ว่าเจ้าฟ้าจากตัดสินกันด้วยสัมมา ประการเดียวกันหมด อาจกล่าวได้ว่าผู้ปกครองเท่านั้นจึงจะสามารถเป็นพลเมืองดี และคนดีได้ใน เวลาเดียวกัน เพราะสัมมาที่เป็นมาตรการวัดผู้ปกครองที่ดีกับสัมมาแห่งความเป็นคนดีนั้นเป็นสัมมา ประการเดียวกัน อริสโตเติลกล่าวว่า “ความดีเลิศของพลเมืองดีไม่สามารถที่จะเป็นเช่นเดียวกับ ของคนดีได้ในทุก ๆ เรื่อง, ถึงแม้ว่ามันอาจจะเป็นไปได้ในกรณีที่เขาเป็นผู้ปกครอง”⁸

3. ความยุติธรรม (Justice)

3.1 อริสโตเติลกล่าวว่า “สิ่งที่ประเสริฐในบรรยากาศการเมืองคือความยุติธรรมและความยุติธรรมประกอบขึ้นในสิ่งที่มีแนวโน้มที่จะส่งเสริมผลประโยชน์ร่วม”⁹ ความยุติธรรมเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบสองประการคือ สิ่งที่กำหนดให้และบุคคลซึ่งถูกกำหนดให้เป็นเจ้าของสิ่งที่กำหนดให้ นั้น ความยุติธรรมจะบังเกิดขึ้นเมื่อบุคคลที่มีความเท่าเทียมกันได้รับสิ่งที่กำหนดให้แบบเดียวกัน ในทำนองเดียวกันอริสโตเติลเห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องและอยุติธรรม หากว่าคนสองคนมีคุณสมบัติเท่ากันอยู่เพียงประการเดียว แต่ได้รับส่วนแบ่งหรือสิ่งที่กำหนดให้มากกว่าในทุก ๆ สิ่ง ความยุติธรรมคือที่รวมของคุณธรรมหลายประการ (ทั้งคุณธรรมแห่งศีลธรรมและคุณธรรมแห่งความรู้) และความกลมกลืนในระหว่างคุณธรรมนานาประการนั้นทำให้ความดีในรัฐปรากฏขึ้นได้¹⁰

3.2 อริสโตเติลเชื่อว่าความยุติธรรมคือคุณธรรมที่สมบูรณ์แม้จะไม่ใช่อันดับสูงสุด ความยุติธรรมสามารถอธิบายได้เป็นสองนัยคือความยุติธรรมในการแบ่งสรรปันส่วน และความยุติธรรมความเสมอภาค¹¹

3.2.1 ความยุติธรรมในการแบ่งสรรปันส่วน หมายถึง คนเราอาจถูกกำหนดให้ทำหน้าที่ต่าง ๆ กันได้ สุดแต่คุณค่า (merits) ของแต่ละคน การที่คน ๆ หนึ่งได้เป็นผู้ปกครองเพราะเขามีคุณสมบัติแห่งความเป็นผู้ปกครอง และคนอีกคนหนึ่งเป็นช่างฝีมือเพราะไม่มีคุณสมบัติแห่งความเป็นผู้ปกครอง แต่มีความสามารถทางศิลปะนั้นไม่ใช่ความอยุติธรรมแต่อย่างใด แต่เป็นความยุติธรรมในการแบ่งสรรปันส่วนอย่างหนึ่ง และอริสโตเติลยอมรับว่าเป็น

⁸ *Ibid.*, 70.

⁹ *Ibid.*, 81.

¹⁰ *Ibid.*, 81-2.

¹¹ *Sibley, Political Ideas and Ideologies*, 96-7.

ความยุติธรรมอีกเช่นกันที่ทรัพย์สินมบัติคนมีไม่เท่ากัน เพราะเขาเห็นว่ากรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนั้น ควรแบ่งสรรปันส่วนตามความสามารถในการรวบรวมของแต่ละคนจึงจะเป็นสิ่งที่ยุติธรรมอย่างไรก็ตาม “แต่ละบุคคลควรที่จะได้รับการผลักดันผ่านทางระบบการศึกษาที่ถูกต้อง ให้ใช้ทรัพย์สินเพื่อจุดหมายปลายทางของประชาคม”¹²

3.2.2 ความยุติธรรมอันเกิดจากความเสมอภาคทางกฎหมาย หมายถึงในเรื่องที่เกี่ยวกับการพิจารณาทางกฎหมายนั้น ทุกคนจะต้องได้รับการปฏิบัติโดยทัดเทียมกัน แต่ละคนอาจจะมีส่วนทางสังคมแตกต่างกัน แต่เมื่ออยู่ต่อเบื้องกฎหมายแล้วคนทุกคนมีความเสมอภาคเหมือนกันหมด กฎหมายทุกฉบับจะต้องมีผลบังคับและจตุตม่งต่อคนในสังคมทุกคน มิใช่เพื่อกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดโดยเฉพาะ ดังนี้แล้วจึงจะเรียกว่ายุติธรรม

3.3 อาจารย์เดชชาติ วงศ์โกมลเชษฐ์ สรุปถึงความหมายของความยุติธรรมตามทรรศนะของอริสโตเติลไว้ว่า

อริสโตเติลได้เชื่อมโยงความยุติธรรม (Justice) ไว้กับจริยศาสตร์และการประกอบกรรมดี ท่านเริ่มกล่าวถึงความยุติธรรมด้วยข้อความที่ว่าความยุติธรรมเป็นความดี (virtue) ที่มนุษย์ต้องปฏิบัติต่อคนอื่น ทั้งนี้เพราะทำให้ผลประโยชน์ของคนอื่น ๆ กับของตนไม่ขัดแย้งกัน ไม่ว่าผู้ปฏิบัติจะเป็นพลเมืองด้วยกันเองหรือจะเป็นผู้ปกครองของรัฐก็ตาม ในทรรศนะของอริสโตเติลนั้น ความยุติธรรมมีอยู่ 2 ความหมายคือความชอบด้วยกฎหมาย (Lawfulness) และ fairness กฎหมายของรัฐบังคับแก่คนทุกคนในรัฐเพื่อประโยชน์ของประชาคมทั้งหมดเป็นส่วนรวม ความชอบด้วยกฎหมายจึงเป็นการปกครองด้วยกฎหมาย หรือกระทำการใด ๆ ในขอบเขตแห่งกฎหมาย หรือปฏิบัติตามกฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ ไม่มีใครมีอำนาจโดยไม่มีกฎหมาย ส่วน fairness นั้นหมายความถึงใครควรจะได้รับสิ่งใดก็ให้เขาได้รับสิ่งนั้น (giving each man his due)¹³

4. รัฐในอุดมคติ (Ideal State)

4.1 อริสโตเติลยึดหลักว่า รัฐที่เลอเลิศในความคิดของเขาต้องเป็นรัฐที่สร้างและส่งเสริมชีวิตที่ดีให้กับพลเมือง ความสุขของประชาชนในรัฐคือความสุขของรัฐ รูปของการปกครองที่ดีที่สุดคือ รูปการปกครองที่ทำให้ทุก ๆ คนในรัฐไม่ว่ายากดีมีจนมีความสุข คนที่มีความสุขคือคนที่มีโอกาสได้เป็นเจ้าของสิ่งดี 3 ประการได้แก่ สิ่งดีภายนอก (external goods), สิ่งดีแห่งร่างกาย (goods of the body) และสิ่งดีแห่งจิตใจ (goods of the soul) สิ่งดีภายนอกหมายถึงการเป็น

¹² Ibid., 96.

¹³ เดชชาติ วงศ์โกมลเชษฐ์, ทฤษฎีการเมืองและสังคม, 58-9.

เจ้าของวัตถุที่อำนวยความสะดวกทั้งหลาย เช่นเครื่องนุ่งห่ม, บ้านเรือน เป็นต้น ความดีแห่งร่างกาย ได้แก่การมีสุขภาพพลานามัยที่ดี ส่วนความดีแห่งจิตใจเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก เพราะเป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้มนุษย์รู้จักจุดหมายปลายทางของชีวิตที่ดี¹⁴

4.2 มีเครื่องมืออยู่ 3 ประการที่พลเมืองของรัฐจะสามารถใช้เป็นเครื่องมือค้นพบความดีต่าง ๆ นั้น สิ่งทั้งสามที่ว่าเป็นคือ คุณสมบัติตามธรรมชาติ, อุปนิสัยอันเหมาะสม, และหลักการแห่งเหตุผล ในข้อแรกนั้นรัฐไม่สามารถจะช่วยเหลือได้ เพราะมนุษย์ทุกคนที่เกิดมาจะได้รับมอบความสามารถและคุณสมบัติจากธรรมชาติมาซึ่งหนึ่งซึ่งไม่สามารถเพิ่มพูนหรือเปลี่ยนแปลงได้ แต่ในสองประการหลังอาจเพิ่มพูนได้ด้วยการศึกษา อริสโตเติลเสนอว่า พลเมืองทุกคนต้องถูกบังคับให้เข้ารับการศึกษ เป็นหน้าที่ของรัฐที่จะจัดระบบการศึกษาโดยจุดประสงค์ที่จะสร้างพลเมืองดีและมีความรู้ที่จะประสบชีวิตที่ดีได้ แม้อริสโตเติลไม่ได้วางแผนการศึกษาโดยครบถ้วนสมบูรณ์ แต่เขาก็เห็นว่าจะต้องสร้างให้คนเป็นผู้มีเหตุผลและรู้จักการปฏิบัติตามกฎวินัย การศึกษาในระยะเริ่มแรกพึงฝึกให้เด็กมีสุขภาพพลานามัยที่ดีและเคยชินกับความเป็นผู้มีนิสัยดี วิชาที่ควรนำมาให้การศึกษาคือ วรรณคดี, การประพันธ์, จิตรกรรม และดนตรี

4.3 อริสโตเติลกำหนดว่า รัฐสมบูรณ์แบบที่จะสร้างชีวิตที่มีความสุขดังว่าได้ ต้องเป็นรัฐที่มีอาณาบริเวณไม่กว้างใหญ่และเล็กจนเกินไปนัก เขาให้เหตุผลว่า ถ้าใหญ่จนเกินไปรัฐจะกลายเป็นอาณาจักรทำให้เป็นอุปสรรคแก่การป้องกันและการบังคับกฎหมาย ในทำนองเดียวกันหากเล็กเกินไปจะทำให้ขาดความอุดมสมบูรณ์ทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ประโยชน์ที่จะได้จากการที่อาณาบริเวณของรัฐไม่ใหญ่และเล็กจนเกินไป คือทำให้ประชาชนในรัฐสามารถรู้จักกันทั่วทุกคน การรู้จักกันเป็นส่วนตัวนี้ทำให้ทุกคนสามารถทราบคุณสมบัติของกันและกัน การแบ่งงานกันทำหรือการเลือกบุคคลเข้ารับราชการย่อมทำได้เหมาะสมและถูกต้องตามคุณสมบัติของแต่ละคน รัฐจะต้องมีกฎหมายเพื่อจัดระบบครอบครัวที่อยู่ในรัฐ กำหนดอายุที่เหมาะสมที่จะสมรสคือชายอายุ 37 ปีและหญิงอายุ 18 ปี แต่ละครอบครัวจะได้รับการอบรมวิธีเลี้ยงลูกที่ถูกต้อง รวมทั้งมีการควบคุมไม่ให้แต่ละครอบครัวมีลูกมาก ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันว่าเด็ก ๆ จะได้รับการเอาใจใส่และดูแลได้ทั่วถึง

4.4 เลิศนครนี้จะต้องตั้งในภูมิประเทศที่เหมาะสมทั้งทางยุทธศาสตร์และการพาณิชย์ คือควรตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นหุบเขาและมีทางติดต่อกับทะเล เพราะจะได้ประโยชน์ในการป้องกันตนเองจากธรรมชาติ การอยู่ติดกับทะเลทำให้สามารถสร้างพลังกองทัพเรือได้ และอำนวยความสะดวกอย่างยิ่งแก่การพาณิชย์ เพราะได้ใช้ท่าเรือเป็นที่ระบายสินค้าออกของรัฐ ในขณะที่เดียวกันก็จะได้เป็นสินค้าซึ่งรัฐไม่สามารถจะผลิตได้ อย่างไรก็ตามบรรดาพ่อค้าวาณิชทั้งหลายนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจำกัดสิทธิของเขา ไม่ให้มีส่วนในกิจกรรมการปกครองของรัฐ

¹⁴ Harmon, *Political Thought*, 69.

4.5 อริสโตเติลแบ่งการบริการต่าง ๆ ภายในสังคมอุดมคติของเขาออกเป็น 6 ประเภทด้วยกันคือ การกสิกรรม, การช่าง, การป้องกัน, การที่ดิน, การศาสนา และการบริการสาธารณะ บริการทั้งหมดนี้จะแบ่งสรรกันทำโดยชนประเภทต่าง ๆ ในสังคมซึ่งอริสโตเติลแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือพลเมืองและผู้อาศัย พลเมืองเท่านั้นจึงจะเป็นเจ้าของที่ดินได้และพลเมืองเป็นผู้ทำหน้าที่สำคัญคือป้องกันรัฐ, ศาสนา และบริการสาธารณะ ส่วนกสิกรรม และการช่างเป็นหน้าที่ของผู้อาศัย เพื่อช่วยแบ่งเบาทำให้พลเมืองมีเวลาที่จะแสวงหาความสุขแห่งชีวิต บรรดาผู้อาศัยอันได้แก่พ่อค้า, ช่างฝีมือ และทาส ถูกจำกัดสิทธิไม่ได้อยู่ในฐานะพลเมือง โดยเหตุที่ว่าพวกนี้ใช้ชีวิตไปกับการใช้แรงงานและธุรกิจการค้า ไม่มีเวลาที่จะแสวงหาคุณธรรมอันเป็นหน้าที่ที่พลเมืองทุกคนต้องทำในการที่จะมีชีวิตสมบูรณ์แบบ ส่วนในเรื่องที่ว่าพลเมืองผู้ใดควรทำหน้าที่อะไรนั้นอริสโตเติลเห็นว่า

การแบ่งสรรที่ดีที่สุด คือกำหนดหน้าที่ป้องกันประเทศไว้กับพลเมืองหนุ่ม การปกครองไว้กับพลเมืองวัยกลางคน และการศาสนากับพลเมืองที่สูงอายุ ในลักษณะเช่นนี้จะทำให้พลเมืองแต่ละคนได้ทำหน้าที่ทุกหน้าที่ แต่ละช่วงชีวิตที่เขาามีคุณสมบัติเหมาะสมจากการอบรมและอารมณ์นึกคิด¹⁵

4.6 ที่ดินในรัฐต้องแบ่งสรรปันส่วนกันในหมู่พลเมืองของรัฐ แต่มีส่วนหนึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐ เพื่อที่รัฐจะนำผลผลิตผลรายได้ไปสงเคราะห์พลเมืองที่ทำมาหากินผืดเคือง ตลอดจนผู้ที่ทำหน้าที่บริการทางศาสนา พลเมืองคนหนึ่งควรจะมีที่ดิน 2 แปลง แปลงหนึ่งอยู่ในเมืองและอีกแปลงหนึ่งอยู่นอกเมือง เพื่อให้พลเมืองมีผลประโยชน์ร่วมกันและมีความห่วงใยผลประโยชน์ของตนร่วมมือกับรัฐในกิจกรรมของรัฐ และการป้องกันภัยจากภายนอก

4.7 อริสโตเติลเชื่อว่า การปกครองแบบราชาธิปไตย (Monarchy) และอภิชนาธิปไตย (Aristocracy) เท่านั้นที่จะสามารถสร้างรูปของรัฐในอุดมคตินี้ขึ้นมาได้ “รัฐบาลในอุดมคติของอริสโตเติลคือรัฐบาลโดยคนดี (Virtuous man) ไม่ว่าจะคนเดียว น้อยคน หรือหลายคน เพราะถ้าเป็นคนดีแล้วก็ไม่มีปัญหาว่ารัฐบาลจะไม่ได้ แม้รูปจะเป็นอย่างไรก็ตาม”¹⁶ อย่างไรก็ตามอริสโตเติลได้กล่าวถึงระบบราชาธิปไตยว่าเป็นรูปการปกครองที่ดีที่สุดในทางทฤษฎี หากว่าสามารถที่จะหาภษัตริย์ที่เฉลียวฉลาดเลิศมนุษย์ได้ เขายอมรับว่าระบบนี้เหมาะสมในสถานการณ์ที่ว่า ในสังคมของรัฐมีครอบครัวหนึ่งดีเด่นเหนือกว่าครอบครัวอื่นทั้งในด้านคุณธรรมและความสามารถทางการเมือง แต่เมื่ออริสโตเติลหันมาสังเกตและตรวจสอบระบบราชาธิปไตยที่มีอยู่ในหลายนครเวลานั้นทั้งของตะวันตกและตะวันออก เขามองไม่เห็นเลยว่าระบบราชาธิปไตยที่มีอยู่ในเวลานั้นถูกต้องตามอุดมคติของเขา อย่างไรก็ตามเนื่องจากอริสโตเติลไม่ได้จดข้อเขียนของเขาเกี่ยวกับเลิศนครและไม่ได้

¹⁵ *Ibid.*, 70.

¹⁶ เดชชาติ วงศ์โกมลเชษฐ, *ทฤษฎีการเมืองและสังคม*, 56.

เฟื่องฟูให้ความสำคัญแก่รัฐในอุดมคติมากกว่าประเทศรัฐ ดังนั้นข้อสรุปที่แน่นอนว่าระบบการปกครองแบบใดดีที่สุดที่สุดในจินตนาการของเขาจึงลางเลือนอยู่มาก¹⁷

4.8 อาจกล่าวได้ว่าในความเป็นจริงแล้ว อริสโตเติลหาได้มุ่งหวังที่จะสถาปนารัฐในอุดมคติมากกว่ารัฐที่เป็นไปได้ในความเป็นจริง ศาสตราจารย์เซโบนกล่าวไว้ว่า

รัฐในอุดมคติเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับปรัชญาทางการเมืองซึ่งเขาได้รับมรดกมาจากเพลโต มีลักษณะคล้ายคลึงกับความนึกคิดที่แท้จริงของเขาน้อยมาก ยิ่งเขาหันมาเสนอความคิดและการตรวจสอบที่อิสระเท่าไร เขาก็หันมาวิเคราะห์และบรรยายถึงรูปการปกครองที่เป็นจริงเท่านั้น¹⁸

5. ประเทศรัฐ (Practical State)

5.1 อริสโตเติลเชื่อว่ารัฐที่ดีที่สุดที่สามารถสถาปนาขึ้นได้ในความเป็นจริง ต้องเป็นรัฐที่มีชนชั้นกลางจำนวนมาก ๆ กว่าชนชั้นสูงและชนชั้นต่ำและมีรัฐธรรมนูญที่กำหนดรูปการปกครองบนรากฐานของหลักการผสมระหว่างคณาธิปไตย (Oligarchy) กับประชาธิปไตย (Democracy) รูปการปกครองชนิดนี้อริสโตเติลเรียกว่าระบบมัชฌิมวิถีสปไต (Polity)¹⁹ หรือประชาธิปไตยแบบสายกลาง (Moderated Democracy)

5.2 อริสโตเติลยึดหลักว่าในสังคมใดก็ตามมีองค์ประกอบที่ควรเฟื่องฟูอยู่ 2 ประการคือคุณภาพและปริมาณ คุณภาพได้แก่ลักษณะของคณาธิปไตยอันได้แก่การให้ความสำคัญแก่ชาติกำเนิด, ฐานะทรัพย์สิน หรือการศึกษาปริมาณนี้คือลักษณะของประชาธิปไตย เพราะหมายถึงการให้คนจำนวนมากเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครอง ถ้าจะปล่อยให้รูปการปกครองเป็นไปในลักษณะใดเพียงลักษณะเดียวอาจทำให้รัฐมีจุดหมายปลายทางที่ไม่ดีได้ เช่น ถ้ากำหนดให้รูปการปกครองของรัฐเป็นแบบคณาธิปไตย โดยให้โอกาสแก่คนมั่งมีเท่านั้นมีส่วนร่วมในการปกครอง คนพวกนี้ก็จะปกครองเพื่อผลประโยชน์ของตนเท่านั้น เพราะ “คนรวยไม่ค่อยชอบกฎข้อบังคับ รู้จักแต่การใช้อำนาจบังคับจิตใจถูกรอบคลุมไปด้วยความคิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน และมีความละโมภที่อยากจะเป็นเจ้าของทรัพย์สินของคนอื่น”²⁰ ในทำนองเดียวกันหากปล่อยให้คนจนแต่เพียงพวกเดียวเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองอันเป็นลักษณะของประชาธิปไตย ผลเสียอยู่ตรงที่ว่า พวกนี้เต็มไปด้วยความริษยาในความร่ำรวยของคนส่วนน้อย และพร้อมที่จะเป็นพลังให้กับนักการเมืองประเภทฉวยโอกาส ซึ่งเข้ามาพร้อมกับสัญญาต่าง ๆ เช่น จะทำการแบ่งปันกระจายทรัพย์สินภายในรัฐ สิ่งนี้อาจนำไปสู่การปฏิวัติ ซึ่งแทนที่ประชาชนจะพบกับประชาธิปไตยนักการเมืองประเภท

¹⁷ Sabine, *A History of Political Theory*, 104.

¹⁸ *Ibid.*, 105.

¹⁹ Harmon, *Political Thought*. 62.

²⁰ *Ibid.*, 63.

ฉวยโอกาสนี้จะผลักดันรูปการปกครองไปสู่ระบอบทฤษฎีปไตย (Tyranny)

5.3 การที่จะให้ลักษณะการปกครองเป็นไปในรูปมัชฌิมวิถีสปไตยอริสโตเติลเห็นความจำเป็นที่จะต้องมีส่วนกลางระหว่างพลังของคณาธิปไตยและประชาธิปไตย ซึ่งอริสโตเติลได้กำหนดให้ชนชั้นกลางเป็นพลังที่วางนี้ เพราะชนชั้นกลางไม่จนจนเกินไปจนอาจทำให้เกิดความริษยาและไม่รวยจนเกินไปจนเกิดความละโมภ ชนชั้นกลางนี้โดยปกติมุ่งใช้ชีวิตในการทำมาหากินแต่ในขณะที่เดียวกันก็มีสายตาคือจะคอยตรวจสอบกิจกรรมของรัฐ

5.4 อริสโตเติลกล่าวว่า ประยุทธ์รัฐจะสมบูรณ์แบบและสร้างสมชีวิตที่ดีให้กับพลเมืองหากว่าภายในรัฐมีชนชั้นกลางจำนวนมาก เขาเขียนไว้ใน *Politics* ว่า “รูปแบบของสมาคมการเมืองที่เลอเลิศที่สุดคือ รูปแบบที่อำนาจถูกวางไว้ในชนชั้นกลางและประการที่สองคือ รัฐบาลที่ดีสามารถจะหาได้จากรัฐที่มีชนชั้นกลางเป็นจำนวนมากหากเป็นไปได้, ให้มากเพียงพอที่จะมีพลังเหนือกว่าชนชั้นอื่นทั้งสองชั้นนั้น”²¹

5.5 อริสโตเติลไม่ได้หมายความว่า ประยุทธ์รัฐควรจะปกครองด้วยชนชั้นกลาง แต่เขาเห็นว่ารากฐานของอำนาจต้องมาจากชนชั้นกลาง อริสโตเติลยอมรับลักษณะคณาธิปไตยในตัวของผู้ปกครอง คือต้องมีการกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่เป็นผู้ปกครอง ในที่นี้เขากำหนดทรัพย์สินสมบัติเป็นคุณสมบัติ แต่เขาเห็นว่าผู้ปกครองต้องมาจากการเลือกตั้ง เพราะการเลือกตั้งจะทำให้ผู้ปกครองไม่สามารถปกครองตามความพอใจหรือแสวงหาประโยชน์ส่วนตัว เพราะตำแหน่งของเขาขึ้นอยู่กับภาระสนับสนุนของประชาชน โดยเฉพาะในประยุทธ์รัฐที่มีชนชั้นกลางเป็นจำนวนมาก แม้ผู้ปกครองจะเป็นคนรวยแต่ต้องมีนโยบายสายกลางและคำนึงถึงผลประโยชน์ของชนชั้นกลางจึงจะได้รับความไว้วางใจให้ปกครอง

5.6 เพราะฉะนั้นประยุทธ์รัฐของอริสโตเติลจึงเป็นรูปการปกครองผสมระหว่างคณาธิปไตยกับประชาธิปไตยหรือที่เรียกว่ามัชฌิมวิถีสปไตย ลักษณะคณาธิปไตยคือการกำหนดให้เฉพาะคนรวยหรือชนชั้นสูงเท่านั้นที่มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้ปกครอง ชนชั้นกลางและชนชั้นต่ำจะไม่ได้รับสิทธิหรือโอกาสที่จะเป็นผู้ปกครองเลย ลักษณะประชาธิปไตยแสดงออกโดยการให้ประชาชนทุกคนในรัฐไม่ว่าจะเป็นชนชั้นใดมีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ซึ่งเท่ากับเป็นการควบคุมให้ผู้ปกครองยึดหลักสายกลางในการบริหารรัฐ เพราะชนส่วนใหญ่ของรัฐเป็นชนชั้นกลางหลักสายกลางจะช่วยประสานประโยชน์ระหว่างชนชั้นสูงที่มีความละโมภกับชนชั้นต่ำที่มีความริษยาก่อให้เกิดความสมานฉันท์ (Harmony) ภายในรัฐ

5.7 อย่างไรก็ตามอริสโตเติลเห็นว่า เป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องระมัดระวังรักษารูปการปกครองที่ดีให้ดำรงเสถียรภาพอยู่ได้ ในการนี้นั้นต้องรักษาดุลยภาพคณาธิปไตยกับประชาธิปไตยให้คงอยู่ ต้องป้องกันไม่ให้ลักษณะคณาธิปไตยมากเกินไปและในเวลาเดียวกันก็ไม่ให้เอนไปทาง

²¹ Aristotle, "Politics," in Curtis, (ed.), *The Great Political Theory*, 88

ประชาธิปไตยมากเกินไปเช่นเดียวกัน รูปการปกครองจะถูกมองว่าโน้มเอียงไปทางคณาธิปไตย ถ้าหากปล่อยให้มีการใช้อำนาจหน้าที่เพื่อผลประโยชน์ของผู้ปกครอง และจะถูกพิจารณาว่าหนักไปทางประชาธิปไตยมากเกินไปเมื่อมีการให้สิทธิเสรีภาพเกินความพอดีจนมีการละเมิดกฎหมายบ้านเมือง

5.8 ผู้ปกครองที่ดีจะต้องมีความสามารถและยึดกฎหมายเป็นหลักปฏิบัติ คนทุกกลุ่มในสังคมจะต้องได้รับการพิทักษ์ในเรื่องประโยชน์, ศักดิ์ศรี และสิทธิที่เขาควรจะได้รับจากรัฐ จะต้องสร้างราษฎรให้มีความฉลาด, ซันติ และมีคุณธรรม เพราะราษฎรที่ดีที่ฉลาดจะมีวิจรรณญาณ, เคารพกฎหมาย และดำเนินชีวิตไปในทางที่จะช่วยกันรักษารูปการปกครองที่ดีให้ดำรงไว้ได้ เช่น แม้จะไม่มีกฎหมายห้ามการแสวงประโยชน์ส่วนตัว แต่ราษฎรที่ดีจะต้องทราบว่าผลประโยชน์ส่วนรวมต้องสำคัญกว่าส่วนตน จะไม่แสวงประโยชน์จนเกิดผลเสียกับสังคมแม้จะเป็นการทำในขอบเขตของกฎหมายก็ตาม คนที่ฉลาดจะรู้ว่าการใช้เสรีภาพที่ผิด ๆ นั้นอาจทำลายรัฐและสังคมที่ตนอาศัยอยู่และนั่นย่อมหมาความถึงการทำลายตนเอง เพราะรัฐกับประชาชนเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก

5.9 ทรรศนะของอริสโตเติลเกี่ยวกับระบุงการปกครองนี้ถือว่าเป็นแนวความคิดที่แท้จริงของเขาเกี่ยวกับระบบการปกครองและรูปของรัฐบาลที่เขาเห็นว่าดีที่สุด แม้ลักษณะของระบุงการปกครองจะไม่สมบูรณ์แบบเท่ากับรัฐในอุดมคติ แต่อริสโตเติลก็พอใจมากกว่าด้วยเหตุผลว่า ระบุงการปกครองไม่เลอเลิศเกินกว่าความสามารถมนุษย์ที่จะสร้างขึ้น ผิดกับรัฐในอุดมคติที่ยากจะเนรมิตให้ปรากฏเป็นจริงขึ้นมาได้

6. รูปการปกครอง

6.1 อริสโตเติลเชื่อว่า รัฐบาลจะเป็นรัฐที่ดีที่สุดแม้ว่าปราศจากความสมบูรณ์ และคนนั้นอาจจะประพฤติดีที่สุดได้แม้ว่าเขาจะอยู่ในรัฐที่เลว มาตรการที่ใช้วัดความดีหรือความยุติธรรมของรัฐ คือความสามารถที่จะรับใช้ผลประโยชน์ร่วมของคนในรัฐ รัฐที่เลวคือรัฐที่มีรูปการปกครองที่อำนวยประโยชน์แก่ผู้ปกครองเท่านั้น เขาเขียนไว้ใน *Politics* ว่า “รัฐธรรมนูญจำพวกที่คำนึงถึงผลประโยชน์ร่วม เป็นรัฐธรรมนูญที่ถูกต้องเมื่อตัดสินด้วยมาตรฐานแห่งความยุติธรรมอันสูงสุด ส่วนรัฐธรรมนูญซึ่งคำนึงถึงแต่ผลประโยชน์ส่วนตัวของผู้ปกครองเป็นรัฐธรรมนูญที่ผิดเบี่ยงเบนไปจากรูปแบบที่ถูกต้อง”²²

6.2 อริสโตเติลแบ่งรูปการปกครองออกเป็น 6 ระบบด้วยกัน การวิเคราะห์ของเขาวางรากฐานบนหลักสองประการคือ จำนวนบุคคลที่เป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตย และจุดมุ่งหมายของการปกครองซึ่งพึงเล็งว่าเพื่อผลประโยชน์ของผู้ปกครองหรือเพื่อประชาชนทั้งหมด

²² *Ibid.*, 74.

จำนวน	เพื่อประชาชน	เพื่อผู้ปกครอง
คนเดียว	ราชาธิปไตย (Monarchy)	ทฤษฏีราชาธิปไตย (Tyranny)
คณะ	อภิชนาธิปไตย (Aristocracy)	คณะราชาธิปไตย (Oligarchy)
ประชาชนทั้งหมด	มัชฌิมวิถีสื่อธิปไตย (Polity)	ประชาธิปไตย (Democracy)

6.3 รัฐที่ดีที่สุดในทฤษฎีของอริสโตเติลคือ รัฐที่ปกครองโดยคนคนเดียวและมีวัตถุประสงค์เพื่อความสุขของประชาชนทั้งหมด หรือที่เรียกว่าราชาธิปไตย อย่างไรก็ตามหากว่าการปกครองโดยคนคนเดียวนี้ดำเนินการตามอำเภอใจ เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ของเขาเพียงคนเดียวก็จัดได้ว่าเป็นการปกครองที่เลวที่สุด อริสโตเติลเรียกว่า ระบบทฤษฏีราชาธิปไตยหรือทรราช

6.4 ระบบอภิชนาธิปไตยคือระบบการปกครองโดยคณะบุคคลจำนวนหนึ่งซึ่งมีคุณสมบัติแห่งความเฉลียวฉลาดและมีจุดมุ่งที่จะนำสันติสุขมาสู่คนในรัฐทั้งหมดเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตย อริสโตเติลเห็นว่า ระบบการปกครองเช่นนี้เป็นระบบที่ดีที่สุจริตจากราชาธิปไตย แต่ถ้าคณะบุคคลที่ปกครองมุ่งที่จะใช้อำนาจเพื่อความผาสุกของพวกเขาเพียงกลุ่มเดียว โดยยึดหลักทรัพย์สินสมบัติมากกว่าความรักชาติและความเฉลียวฉลาดแล้ว ก็จะเป็นระบบการปกครองชั้นเลวรองจากทฤษฏีราชาธิปไตย เรียกว่าระบบคณะราชาธิปไตย

6.5 สำหรับระบบการปกครองมัชฌิมวิถีสื่อธิปไตยนั้น เป็นการปกครองเพื่อประชาชน ผู้ปกครองใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ร่วม ประชาชนมีสิทธิเลือกผู้ปกครอง แต่ผู้ที่จะเสนอตัวเข้าเลือกต้องมีคุณสมบัติบางอย่าง ในที่นี้อริสโตเติลกำหนดให้ต้องเป็นผู้ที่มีทรัพย์สินสมบัติจำนวนหนึ่ง การปกครองระบอบมัชฌิมวิถีสื่อธิปไตยนี้อริสโตเติลยอมรับว่าเป็นระบบดีน้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับระบบที่ดีทั้งหลาย แต่นับว่าดีกว่าระบอบการปกครองอื่น ๆ ที่ปกครองเพื่อผลประโยชน์ของผู้ปกครอง ส่วนระบอบประชาธิปไตยทั่วไป ที่ให้ประชาชนทั้งหมดมีส่วนร่วมในการปกครอง ไม่มีการเลือกตั้งแต่ใช้จับสลากหมุนเวียน หรือมีเลือกตั้ง แต่ไม่มีกำหนดคุณสมบัติ เป็นระบบที่เลวน้อยที่สุดในบรรดาแบบที่เลวด้วยกัน เพราะเป็นระบบปกครองที่ผู้ปกครองสนับสนุนผลประโยชน์ของคนจนแต่กลุ่มเดียว

6.6 สำหรับอริสโตเติลนั้นความหมายของคำว่าประชาธิปไตยมิได้หมายถึงระบบการปกครองโดยคนหมู่มาก แต่เป็นการปกครองโดยคนจน เขามีทฤษฎีที่ว่า “เราไม่ควรที่จะ...เรียกนครซึ่งมีคนรวยสามพันคนปกครองคนจนสามร้อยคนว่าประชาธิปไตย การปกครองโดยคนจน

จำนวนน้อยต่อคนรวยจำนวนมากนั้นก็ไม่สามารถที่จะเรียกได้ว่าเป็นคณาธิปไตย”²³ เขาให้อธิบายว่าคณาธิปไตยเป็นระบบการปกครองที่อยู่ในบังคับของคณาธิปไตย ส่วนประชาธิปไตยนั้นหมายถึงรูปการปกครองที่ให้อำนาจปกครองอยู่ในกลุ่มคนจน แต่โดยปกติแล้วในแต่ละรัฐนั้นจำนวนเสรีชนที่เป็นคนจนมีจำนวนมากกว่าคณาธิปไตย จึงมักจะเข้าใจกันว่าระบบประชาธิปไตยเป็นการปกครองโดยเสียงข้างมาก

7. ความสงสัย

7.1 อริสโตเติลไม่เชื่อว่ามนุษย์จะเลิศจิตและไม่ผิดพลาดเลย เขามีความเห็นขัดแย้งกับเพลโตผู้เป็นอาจารย์ในเรื่องที่เกี่ยวกับรูปการปกครองที่ดี ในขณะที่เพลโตคงมั่นกับความเชื่อในการปกครองโดยคน (Rule of Men) อริสโตเติลกลับเชื่อว่าการปกครองโดยกฎหมาย (Rule of Law) ดีที่สุด ความยุติธรรมตามทฤษฎีของอริสโตเติลคือการที่กฎหมายบังคับใช้แก่คนทุกคนโดยเสมอภาคกัน และแต่ละคนได้รับในสิ่งที่เขาควรจะได้รับ อริสโตเติลไม่สู้จะเลื่อมใสในการตั้งจินตนาการสร้างรัฐที่สมบูรณ์แบบที่สุด เพราะเขาเห็นว่า “จุดมุ่งหมายของผู้ทรงปัญญาทางการเมืองและรัฐบุรุษควรจะเป็นการสถาปนารัฐที่ดีที่สุด ซึ่งไม่เลอเลิศเกินกว่าคุณธรรมและความสามารถซึ่งมนุษย์มี”²⁴ ประยุกต์รัฐหรือรัฐที่ดีที่สุดที่สามารถจะเป็นไปได้ในโลกแห่งความจริง ถูกอริสโตเติลกำหนดไว้วางรากฐานอยู่บนการปกครองแบบมัชฌิมวิถีคือประชาธิปไตยคือ ระบบการปกครองผสมระหว่างคณาธิปไตยกับประชาธิปไตยและในรัฐนั้นมีชนชั้นกลางเป็นชนชั้นที่มีจำนวนมากที่สุดในสังคม

7.2 หากพิจารณาโดยผิวเผินแล้ว จะเห็นว่าความคิดของอริสโตเติลนั้นแตกต่างจากเพลโตผู้เป็นอาจารย์อยู่มาก แม้แต่ตัวอริสโตเติลเองก็พยายามแสดงให้เห็นดังที่ว่านี้ แต่ถ้าพิจารณากันให้ลึกซึ้งแล้ว ความคิดของเพลโตมีอิทธิพลต่อทฤษฎีของอริสโตเติลไม่น้อย หรือมากกว่าที่เขาจะรู้สึกเสียอีก ความเห็นสรุปของอริสโตเติลในเรื่องที่สำคัญ ๆ ไม่แตกต่างจากผู้ที่เป็อาจารย์เท่าใดนัก เช่น ระบบมัชฌิมวิถีคือประชาธิปไตยที่อริสโตเติลสนับสนุนและเชื่อมั่นว่าเป็นระบบการปกครองที่ดีที่สุดที่อาจสร้างได้ในความเป็นจริงนั้น แท้แล้ว “หลักการมูลฐานส่วนใหญ่จะพบในหนังสือ Statesman และ Laws ของเพลโต”²⁵ อย่างไรก็ตามลักษณะทฤษฎีของเพลโตนั้นให้ความสนใจในรายละเอียดและให้การสังเกตแก่สิ่งเฉพาะมากกว่าอริสโตเติล นอกจากนี้ในขณะที่แนวความคิดของเพลโตส่วนใหญ่เอนเอียงไปทางเพื่อฝันและล่องลอยอยู่กับอุดมคติ อริสโตเติลพยายามที่จะจำกัดแหวดวงความคิดของเขาให้อยู่กับขอบเขตของความเป็นไปได้ในความเป็นจริง นอกจากนี้ อาจกล่าวได้ว่า “อริสโตเติลมีผลงานที่ยิ่งใหญ่ไม่แพ้เพลโต งานของเขาคลุ้มไปถึงศาสตร์แทบทุกสาขาในขณะนั้น ลักษณะของงานเป็นแบบแผนที่ดี ปราศจากอารมณ์และเต็มไปด้วยข้อมูลทางประวัติศาสตร์”²⁶

²³ Sibley, *Political Ideas and Ideologies*, 99.

²⁴ Harmon, *Political Thought*, 55.

²⁵ Sibley, *Political Ideas and Ideologies*, 101.

²⁶ กมล สมวิเชียร, “กรีกและวิวัฒนาการของปรัชญาการเมือง,” ใน กมล สมวิเชียร, (จัดพิมพ์), *การเมืองและปกครอง*. 23-4.